

University of Groningen

Targets halen in het onderzoek naar problemen bij het opvoeden van kinderen die in hun ontwikkeling worden belemmerd

Nakken, H.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Nakken, H. (2005). *Targets halen in het onderzoek naar problemen bij het opvoeden van kinderen die in hun ontwikkeling worden belemmerd*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

H. Nakken

Targets halen

in het onderzoek naar problemen bij het opvoeden van kinderen die in hun ontwikkeling worden belemmerd

Afscheidsrede gehouden door prof. dr. H. Nakken bij de Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen, afdeling Orthopedagogiek, op dinsdag 15 februari 2005

1 Inleiding

Op dinsdag 24 februari 1987 hield ik een oratie (Nakken, 1987) bij het aanvaarden van de leerstoel 'Orthopedagogiek, in het bijzonder met betrekking tot de opvoeding van het in zijn ontwikkeling belemmerde kind', een leerstoel die eerder werd bezet door mijn illustere voorgangers Wilhelmina Bladergroen en Jan Rispens. In die oratie probeerde ik een beeld te schetsen van het praktijkgerichte, hybride, internationaal onbekende, maar bij studenten zeer populaire wetenschapsgebied Orthopedagogiek.

Om het domein voor het onderzoek enigszins af te bakenen vermeldde ik toen: "Het wetenschapsgebied Orthopedagogiek heeft betrekking op die ernstige problemen bij het opvoeden waarbij speciale hulp nodig is om die problemen op te lossen dan wel tot een voor betrokkenen aanvaardbaar niveau te verminderen."

Naar aanleiding van de bij vlaggen hevige discussie in het vakgebied stelde ik in de omschrijving het probleem bij het opvoeden centraal en herformuleerde op de volgende manier (Nakken, 1999): "Orthopedagogiek richt zich op de beschrijving van de aard en achtergronden van problemen bij het opvoeden met het oog op onderkenning, behandeling en preventie."

In deze omschrijving kan overigens voor 'opvoeden' ook 'onderwijzen' of 'ondersteunen' worden ingevuld, wanneer het respectievelijk kinderen op school, of adolescenten dan wel meerderjarigen in hun bestaan betreft.

Deze aandacht voor de afbakening van het terrein van de orthopedagogiek heeft er overigens toe geleid dat ik mijn collega's in onze onderzoeksgroep maar ook die in het vakgebied in Nederland (Nakken, 2001, 2004) misschien wel tot vervelens toe kritisch heb bevraagd over het orthopedagogische van hun onderzoek. Dit heeft mij kennelijk de naam gegeven de (nog enige?) bewaker van het vakgebied te zijn, die voortdurend de vraag stelt: *wat heeft dat nu eigenlijk met orthopedagogiek te maken?*

Omdat de aard en achtergronden van opvoedingsproblemen enorm uiteenlopen stelde ik mij in 1987 tot doel om samen met de Groningse medewerkers een beperkt aantal problemen te analyseren. Wij wilden op basis daarvan modellen ontwerpen en toetsen om deze problemen op te lossen, te verminderen, of te voorkomen. Hierbij zou de analyse (zo u wilt de diagnostiek) zich moeten richten op de toerusting en bedoelingen van het kind in relatie tot de bedoelingen/opvattingen/aanpak van de opvoeders en de eisen van de omgeving. De eventuele ingreep moet dan beginnen bij het herformuleren van opvoedingsdoelen, omdat de 'oude' immers niet voldoen, en daaraan moeten dan middelen worden gekoppeld om die te bereiken. Dit middel-doel- of causaliteitsdenken staat, zoals Steutel (1982) heeft laten zien, de keuzevrijheid van de opvoeding overigens niet in de weg.

Ik noemde in mijn oratie de volgende gebieden om aan te werken:

- het voorkomen van ontwikkelingsachterstanden van jonge kinderen met ernstige beperkingen;
- het voorkomen van probleemgedrag van personen met verstandelijke beperkingen;
- het voorkomen van leerachterstanden van kinderen met specifieke leerproblemen □ in het onderwijs;
- voorkomen van isolement van mensen met ernstige meervoudige beperkingen.

De eerste drie gebieden genoten al een grote belangstelling bij de collega's in de vakgroep en het laatste bracht ik mee van mijn vorige werkgever. De onderwerpen zijn, gevoed door mijn van jongs af aan bestaande hekel aan onrechtvaardigheid en discriminatie, steeds geplaatst in het kader van de discussie over

- integratie/inclusie van personen met beperkingen in de gemeenschap en het voorkomen van negatieve effecten daarvan.

Nu, achttien jaar min één week later, wil ik met u nagaan wat we op de vijf genoemde probleemgebieden binnen het omschreven onderzoeksterrein hebben ondernomen om ons onderzoeksdoel te bereiken en dus wat de resultaten, of zo u wilt uitvindingen waren op het gebied van het verklaren, oplossen, verminderen, of voorkomen van opvoedingsproblemen.

Voor ik daar met u naar ga kijken, wil ik een misverstand uit de weg ruimen. Wanneer door mij doelen voor wetenschappelijk onderzoek worden genoemd, dan hebben deze betrekking op de inhoud van het onderzoek, dus op het ontwerpen of verbeteren van modellen en daaraan gekoppelde ingrepen om te trachten problemen bij het opvoeden in de praktijk op te lossen of te voorkomen.

Deze doelen moeten niet worden verward met het halen van 'targets' zoals die bijvoorbeeld worden gesteld door besturen van universiteiten of ministers van onderwijs. Targets hebben (ik ben hier geïnspireerd door Plasterk, 2004) meer te maken met outputcijfers die managers hanteren, dan met de kwaliteit van de te leveren kennis waar mensen op zitten te wachten.

De managementtargets worden immers opgesteld om te kunnen benchmarken, waarmee wordt bedoeld, dat bijvoorbeeld de output van de onderzoeksgroep wordt vergeleken met een willekeurige standaard en dan met andere vergelijkbare onderzoeksgroepen om zo een hitlijst vast te stellen (VSNU, 2001, pp. 16-17). Het is echter de vraag, of bovenaan staan in de hitlijst van onderzoeksgroepen, of zelfs van onderwijs- of zorginstellingen (die daar ook aan meedoen of moeten doen) bijdraagt aan het oplossen of voorkomen van problemen en het verbeteren van de kwaliteit van bestaan. Een dergelijke vraag stelden Sitalsing en Velthuis (2004) bij de vergelijking van landen. Zij vroegen zich af wat er voor Nederland zo erg aan is om in economisch opzicht een tweederangs natie te zijn. Moeten we net zolang in de sociale voorzieningen snijden tot we vergelijkbaar zijn met de USA of zijn we liever met z'n allen wat armer maar socialer?

Nu het verschil tussen het stellen van doelen in ons onderzoek en het halen van targets is belicht, zal ik toelichten hoe wij hebben gewerkt aan de hiervoor genoemde doelen op deelgebieden en met welk (eventueel nog te verwachten) mogelijk bescheiden succes. Voor wie na afloop mijn afscheidsrede naleest, hoeft het niet te verbazen dat ik daarin vooral verwijs naar proefschriften en programma's (de doelen van ons onderzoek) en niet naar alle door ons geproduceerde internationale artikelen (wat met de targets te maken heeft). Aan het eind van mijn betoog wil ik terugkomen op de trend om targets te stellen en te benchmarken en nagaan in hoeverre dit wel of niet bijdraagt aan het oplossen, verminderen, of voorkomen van problemen bij het opvoeden en ondersteunen en het onderzoek daarnaar.

2 Het onderzoek

2.1 Het voorkomen van ontwikkelingsachterstanden van jonge kinderen met beperkingen

Jonge kinderen met beperkingen doen al naargelang de aard van die beperkingen minder ervaringen op dan kinderen zonder beperkingen, waardoor zij mogelijk onnodige ontwikkelingsachterstanden oplopen en emotionele problemen ervaren die in de loop van de tijd kunnen toenemen (Coster, 2001). De veronderstelling is, dat opvoeders van kinderen met cognitieve, spraak/taal-, of fysieke beperkingen hun (impliciete of expliciete) opvoedingsdoelen en daaruit voortvloeiende opvoedingsaanpak moeten herzien, maar dit of niet onderkennen, of niet weten hoe zij dan moeten handelen. Zij worden daarbij niet voldoende ondersteund door de medici en paramedici, die de behandeling doorgaans alleen richten op de separaat te onderscheiden fysieke problemen van het kind (Reynders, 1992). Om een verbinding te leggen tussen de diagnostiek vanuit verschillende vakgebieden, om zo een gezamenlijke aanpak te bevorderen, werd voor de revalidatie van kinderen met visuele beperkingen door Looijesteijn (2004) een visueel profiel ontworpen.

Vanuit de idee dat instructie aan opvoeders en ondersteuners in werken met opvoedingsdoelen en daarbij horende middelen passend bij de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind positieve transactionele veranderingen (Van der Meulen, 2003) tot gevolg zullen hebben, werden samen met collega's Peter Vriesema en Bieuwe van der Meulen verschillende interventies uitgevoerd. Deze interventies waren gericht op de ouders, op de therapeuten werkzaam in de thuissituatie en op revalidatieteams in samenwerking met de ouders. Het ging daarbij om jonge kinderen met motorische en met verstandelijke beperkingen en kinderen met probleemgedrag, terwijl nu onderzoek loopt naar chronisch zieke kinderen (Oenema-Mostert & Van der Meulen, 2002). Er werd zowel gebruikgemaakt van een open curriculum na discussie over doelen passend bij de ontwikkeling (Vriesema, 1990; Miedema, Vriesema & Nakken, 1991; Zijlstra, 1997), als van een vaststaand curriculum vanuit doelen die direct worden afgeleid uit de scores op bijbehorende ontwikkelingsinstrumenten (Sipma, 1996).

Hoewel de interventies tot nu toe laten zien dat opvoedersgedrag wel degelijk kan worden beïnvloed, kan niet zonder meer worden aangetoond, dat mogelijke onnodige ontwikkelingsachterstand daarmee blijvend kan worden voorkomen. Twee bevindingen zijn hierbij van belang. Ten eerste hebben kortdurende interventies geen blijvend effect en moeten waarschijnlijk als blijvende voorziening geïntegreerd thuis, in onderwijs en revalidatie worden aangeboden. Ten tweede ontbreekt het ons tot nu toe aan een effectieve methode, die opvoeders en professionals ertoe kan aanzetten om de interventie zoals bedoeld programmatisch te blijven uitvoeren.

2.2 Het voorkomen van probleemgedrag van personen met verstandelijke beperkingen

Dit tweede onderwerp van onderzoek werd binnen onze onderzoeksgroep naar voren gebracht door Gijs van Gemert (1991). Het Jolanda Venema-incident (u weet misschien nog wel: de publicatie in een dagblad van een foto van een verstandelijk gehandicapte vrouw, bloot vastgeketend aan de muur) leidde vervolgens tot het ontwikkelen van een programma voor het begeleiden van personen met probleemgedrag en verstandelijke beperkingen in vooral residentiële instellingen (Vriesema, Van der Struik, Wielink & Van Gemert, 1993) en tot het oprichten van consulenteams om instellingen te ondersteunen.

Het programma werd in de loop van de tijd bijgesteld en op zijn effectiviteit onderzocht door Wielink (1998, 2000). Het programma kenmerkt zich (evenals eerdergenoemde en nog te vermelden programma's) door voorschriften voor een systematische werkwijze voor het formuleren van een perspectief, het opstellen van concrete doelen in de omgang en behandeling van een persoon, de wijze waarop geëvalueerd moet worden of de ingezette middelen werken en de wijze waarop het opvoeden of ondersteunen georganiseerd moet worden. Kenmerkend voor een dergelijk programma is ook,

dat niet wordt voorgeschreven welke middelen precies moeten worden ingezet. Wel wordt verwacht dat ze controleerbare kwaliteit hebben en zoveel mogelijk passen in de 'gewone' relatie tussen mensen.

De werkwijze van de collegiale toetsing en ondersteuning door consulente teams wanneer er door opvoeders of zorgverleners hulp wordt gevraagd bij ernstig probleemgedrag, heeft zich ontwikkeld in vijf centra in Nederland voor Centra voor Consultatie en Expertise (CCE's). Met een door ons ontwikkelde methode (Effting, Van der Meulen & Nakken, 2003) wordt thans nagegaan of deze werkwijze effectief is.

Nu zult u wel gemerkt hebben dat we ons hebben ingespannen om problemen op te lossen, maar dat het voorkomen van problemen (nog) niet echt aan de orde was. Dit is deels onwaar, omdat er een instrument is ontwikkeld om vroegtijdig aan uitspraken van groepshulpverleners te ontdekken of er problemen dreigen (Mataheru, 1995). Bovendien kan het invoeren van het hiervoor genoemde programma ook verdere problemen voorkomen. Het is deels waar, omdat wij tot nu toe niet in de gelegenheid waren het ontstaan van problemen mogelijk al in het gezin of op school aan te pakken. Dit is misschien een mooie opgave voor mijn opvolger.

2.3 Het voorkomen van leerachterstanden van kinderen met specifieke leerproblemen in het onderwijs

Over dit derde onderwerp, het voorkomen van leerachterstanden van kinderen met specifieke leerproblemen, wil ik kort zijn. Ik heb steun gegeven aan publicaties en aan dissertatieonderzoek op het gebied van de diagnostiek (Lutje Spelberg, 1987; Van Edik 1998), de thuisondersteuning van kinderen met leerproblemen (Van Peer, 1991) en thans aan het bij uitstek op preventie gerichte interventieonderzoek bij kinderen met dyslexie (Eleveld, 2005), maar ik ben niet de eerste deskundige op dat gebied. Het komt prachtig uit dat Kees van den Bos (Van den Bos, 2005) op 1 maart aanstaande bij de aanvaarding van zijn bijzondere leerstoel zal gaan uitleggen wat op het gebied van het voorkomen van problemen bij het lezen is gedaan en zal worden gedaan en dat mijn opvolger Alexander Minnaert op 24 mei voor het brede gebied van de leerproblemen in zijn oratie zijn plannen zal ontvouwen.

2.4 Voorkomen van isolement van personen met ernstige meervoudige beperkingen

Bij personen met ernstige meervoudige beperkingen kunnen we nauwelijks spreken van een ontwikkelingsperspectief. Dit van jongs af aan ontbreken van perspectief, gekoppeld aan het niet duidelijk kunnen maken wat je wilt, maakt het voor opvoeders (ouders, leerkrachten/groepsleiders of ondersteuners) niet makkelijk om een passende stimulering of leeromgeving te bieden.

Dit alles dreigt te leiden tot isolement en een 'volwassen' leven zonder eigen invulling. Wij hebben het als een uitdaging gezien het probleem naar voren te brengen (Nakken, 1993) en aan te pakken.

Vlaskamp (1993) ontwierp een opvoedingsprogramma voor gebruik in residentiële instellingen. Het programma, dat onder andere modelstond voor de eerdergenoemde aanpak van Wielink (2000), beschrijft een systematische werkwijze voor het stellen van een opvoedings- of ondersteuningsperspectief, het werken met concrete doelen, het inzetten van middelen, het evalueren van de doelen en het organiseren van een dergelijke werkwijze. Nadat in eerste instantie was aangetoond dat deze werkwijze het gedrag van de hulpverleners effectief beïnvloedde (Van Wijck, 1997), volgde, met als belangrijkste initiatiefnemer Carla Vlaskamp, een groot aantal onderzoeken en publicaties. Deze waren gericht op diagnostiek (onderzoek naar de mogelijkheden van de persoon en de kwaliteit van de opvoedings- of ondersteuningsomgeving) en programmatisch werken op kinderdagcentra, thuis en dagcentra voor volwassenen (Vlaskamp & Van Wijck, 1994; Vlaskamp, Van der Meulen & Smrkovsky, 1999; Vlaskamp, 1999; Poppes & Vlaskamp, 2001).

Omdat de invoering van het programma en vooral het handhaven van de uitvoering van het programma in de tijd als een probleem werd ervaren door de gebruikers, werd nader onderzoek gedaan naar de factoren die daarbij een rol speelden

(Zijlstra, 2003). Overigens liet een onderzoek naar de kwaliteit van zorgplannen in instellingen, waarbij een zelfevaluatie-instrument werd gehanteerd (Schipper, 2003) zien, dat die plannen voor personen met ernstige meervoudige beperkingen niet van erg goede kwaliteit zijn (Ten Horn, Klapwijk, Van der Meulen & Vlaskamp, 2001).

Door ons onderzoek is een raamwerk gegeven voor opvoeden of ondersteunen en daarom is in het onderzoek nu een tweede stap gezet, namelijk het ontwerpen en evalueren van de inhoud van de gehanteerde middelen. Het gaat dan bijvoorbeeld om een model voor het stimuleren van het maken van keuzes door meerderjarige personen tijdens dagactiviteiten, een model voor een curriculum voor het onderwijs, het vormgeven en toetsen van de inhoud van de behandeling in gespecialiseerde kinderdagcentra en het onderzoeken van het effect van het toepassen van therapieën of aanbieden van activiteiten, zoals het bewegingsprogramma MOVE (Van der Putten, 2005). Er is een begin gemaakt met het opdoen van kennis over neurobiologisch functioneren in relatie tot opvoeden en in Leuven wordt samen met ons instrumentarium ontwikkeld, om voor deze personen de kwaliteit van bestaan nauwkeurig vast te leggen. We hebben veel kennis vergaard over het isolement van personen en het doorbreken ervan door deze programmatische aanpak. De effectiviteit van veel daarbij ingezette middelen (behandelingen en stimulatie tot activiteiten) moet echter nog uitgebreid worden onderzocht en de derde stap, hoe zorgen we ervoor dat betrokkenen de verworven kennis gebruiken en blijven toepassen zodat de effecten op de lange termijn beklijven, is ook nog niet voldoende gezet.

2.5 Integratie/inclusie van personen met beperkingen in de gemeenschap en het voorkomen van

negatieve effecten ervan

Het vroegtijdig proberen achterstanden te voorkomen die ontstaan zijn in de ontwikkeling in het algemeen of in het uitvoeren van schoolse taken, doe je om kinderen met beperkingen te laten functioneren in het gewoon onderwijs. Met probleemgedrag verminderen willen we niet alleen de leefbaarheid in de huidige situatie verbeteren, maar ook de bewegingsruimte van personen met verstandelijke beperkingen vergroten. Proberen het isolement van mensen met ernstige meervoudige beperkingen te voorkomen doe je om de kwaliteit van het bestaan te verbeteren. Bij alle implementaties van door theorie gestuurde programma's en de evaluaties ervan, richten we ons op bestaande situaties. Daarbinnen trachten wij veranderingen aan te brengen met het oog op een zo zelfstandig mogelijk bestaan in de samenleving nu of in de toekomst voor □ personen met beperkingen.

Het is natuurlijk de vraag, of dit ook leidt tot de door de samenleving verlangde integratie, of wat men eigenlijk bedoelt: 'inclusie'. Met inclusie wordt dan bedoeld: het volledig en actief deel kunnen nemen aan het gewone leven (wonen, onderwijs, werken, vrije tijd), gezien worden als een persoon horend in de gemeenschap en daarvan een gewaardeerd lid zijn (vrij naar Farrell, 2000).

In een aantal gevallen deden en doen we ook direct onderzoek naar het trainen van vaardigheden en het veranderen van de leefomgeving waarvan we onderzoeken of ze een positief effect hebben op het vergroten van de zelfstandigheid en op de integratie/inclusie. Dit is vooral gericht op meerderjarige personen met een verstandelijke beperking. Het gaat hier om:

- Het evalueren van een trainingsprogramma voor het flexibel kunnen gebruiken van algemene vaardigheden bij het werk op een Sociale Werkplaats (Timmer, 1994). Het programma had een positief effect op de algemene vaardigheden en de taakresultaten van werknemers met een lichte verstandelijke beperking.
- Het evalueren van een programma voor het bevorderen van het begrijpend lezen van mensen met een lichte verstandelijke beperking (Nicolay, 2003). Het bescheiden positieve effect hiervan is aanleiding tot het produceren van publicaties voor het onderwijs en de ondersteuning.
- Het evalueren van een sociale vaardigheidstraining voor mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. De evaluatie hiervan door de stichting NOVO in de vorm van studentgebonden onderzoek is nog gaande.

- Het onderzoek naar de integratie van personen in de gewone gemeenschap, die voorheen een periode hebben moeten doorbrengen in een instituut voor adolescenten met een lichte verstandelijke beperking en ernstig probleemgedrag (Van Houten-Van den Bosch, 1999). Dit onderzoek laat zien, dat de integratie van deze mensen als redelijk geslaagd mag worden gekarakteriseerd.
- Het onderzoek naar het effect van het gaan wonen buiten de inrichting van mensen met een verstandelijke beperking, de zogenaamde deconcentratie, op integratie en kwaliteit van bestaan. De resultaten van dit nog lopende studentgebonden onderzoek in de stichting Talant zou kunnen leiden tot eventuele maatregelen op het gebied van inzet en scholing van ondersteunend personeel, verbetering van voorzieningen en het zoeken naar meer lokale steun.

Naast onderzoek gericht op meerderjarige personen met een verstandelijke beperking ondernemen we ook een reeks onderzoeken naar integratie/inclusie van kinderen met uiteenlopende beperkingen in het regulier onderwijs, een onderzoeksgebied vooral ingebracht door Sip Jan Pijl (Pijl, Meyer & Hegarty, 1997). Het gaat hier in eerste instantie (nog) niet om het ontwerpen van interventies, maar om het evalueren van effecten van overheidsmaatregelen.

Zo werd geëvalueerd, wat de effecten zijn van het plaatsen van een kind met Downs syndroom op de basisschool, iets wat al 10 jaar geleden begon met een extra leerkracht in de klas (Scheepstra, 1998). Hierbij werd vooral gekeken naar de 'sociale integratie' (of inclusie), omdat dit voor ouders centraal wordt gesteld. Hierbij bleek, dat ouders hierover tevreden waren, dat leerkrachten dit positief inschatten, maar dat de andere kinderen in de klas het kind met Downs syndroom vooral negeren.

In een omvangrijke literatuurstudie naar buitenlands empirisch onderzoek probeerden we inzicht te krijgen in de effecten van het plaatsen van leerlingen met uiteenlopende beperkingen in het gewone onderwijs. Uit deze studie bleek, dat als het gaat om de cognitieve ontwikkeling, het geen verschil maakt of kinderen met beperkingen zijn geplaatst in het gewone of speciale onderwijs (Pijl, Nakken & Mand, 2003). Voor wat betreft de sociale contacten werden zowel studies gevonden die negatieve als positieve resultaten lieten zien (Nakken & Pijl, 2002). In de literatuur worden zowel algemene als voor bepaalde kinderen specifieke aanwijzingen gevonden om de interacties in de klas te verbeteren.

Op dit moment worden de eerste effecten bestudeerd van de nieuw ingevoerde leerlinggebonden financiering (het zogenaamde rugzakje, het verkleinwoord spreekt boekdelen over de omvang ervan!), die het opnemen van kinderen met beperkingen in de gewone school moet stimuleren. Voorlopige resultaten laten zien, dat althans bij een selecte steekproef van 115 scholen er weinig problemen rond plaatsing zijn, dat de kwaliteit van de handelingsplannen tegenvalt, dat men zich voor een deel van de leerlingen zorgen maakt over de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling en dat de sociale positie noch goed noch slecht is (Koster, Van Houten-Van den Bosch, Nakken & Pijl, 2004).

Alle hiervoor genoemde onderzoeken kennen een aantal methodologische problemen zoals de validiteit van de meetinstrumenten (bijvoorbeeld wat moet ik meten om de kwaliteit van de integratie vast te kunnen stellen) en de vergelijkbaarheid van situaties (hoe kan ik de sociale relaties tussen het kind met een beperking en kinderen zonder beperkingen in het gewoon en speciaal onderwijs vergelijken als in het speciaal onderwijs alleen maar kinderen met beperkingen zitten).

Er is echter ook het probleem van het ideologisch uitgangspunt bij de interpretatie van gegevens, dat bij uitstek bij dit onderzoeksonderwerp een rol speelt. Wie, zoals wij, meent dat integratie wenselijk is maar niet ten nadele van de ontwikkeling van het kind mag zijn, zal nauwkeurig willen onderzoeken of er voor kinderen met welke beperkingen en onder welke omstandigheden dan ook voordelen zijn maar ook nadelen die niet kunnen worden opgeheven. Wie meent dat integratie onvoorwaardelijk moet, zal een vergelijking tussen gewoon en speciaal onderwijs overbodig achten, zal onderzoek naar de effectiviteit van verschillende niveaus van integratie (bijvoorbeeld kind in klas of kind in school,

Hamstra, 2004) willen negeren en zal desnoods gebruikmaken van dubieuze gegevens om in ieder geval fysieke integratie (Van Houten-Van den Bosch, 1999) af te dwingen.

Een mooi (nou ja) voorbeeld hiervan is de wijze van rapporteren door Walraven en Andriessen (2004) over hun onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de Federatie van Ouderverenigingen, dat zich richt op hoe het kinderen met een beperking en ouders vergaat bij het aanmelden bij en het verblijf in het gewone onderwijs. Mogelijk duizenden ouders werden benaderd, slechts 175 reageren (voor 67% zijn dit ouders met een kind met Downs Syndroom) en een minderheid (42%) meldt, dat men één of meer keren is afgewezen. Een tv-nieuwsrubriek besteedt vervolgens op de volgende manier aandacht aan het rapport:

Gemeld wordt, dat de ouders het moeilijk hebben om hun kind op de basisschool te plaatsen. In combinatie daarmee wordt vastgesteld dat in andere landen, zoals Noorwegen en Zweden, er geen speciaal onderwijs meer is. Daarmee geconfronteerd wordt dan aan de voorzitter van de FvO de uitspraak ontleend: "Gewone scholen moeten brede scholen worden waar kinderen met een handicap terecht kunnen, dus speciale scholen zijn dan geen speciale scholen meer, dus die schaffen we af."

Ik stel vast, dat de uitspraak over de plaatsingsproblemen is gebaseerd op een wel heel weinig representatieve steekproef, dat het onwaar is dat in Noorwegen geen speciaal onderwijs meer bestaat (Harms, 2004), dat men in Zweden de kinderen met bepaalde beperkingen weer uit de klas haalt en in een eigen klas plaatst in de school en dat hier, hoe voorzichtig ook geformuleerd, wordt gesuggereerd dat alle speciaal onderwijs aan alle kinderen moet worden gesloten, omdat sommige kinderen in sommige situaties worden afgewezen. Ik stel tevens vast, dat dit soort rapportage over onderzoek weer eens de indruk wekt dat Nederland achterloopt bij de rest van de wereld, wat ad hoc kamervragen uitlokt over het niet realiseren van beleid en tendentieuze columns in opinietijdschriften.

3 Targets halen en benchmarken

Dit achterlopen en het niet halen van de beleidsdoelen die van overheidswege worden gesteld brengt mij terug bij het benchmarken en de eis om targets te halen bij het opvoeden van kinderen die in hun ontwikkeling zijn belemmerd. Ik zie als gevolg daarvan problemen in het onderwijs en de zorg en in het uitvoeren en toepassen van resultaten van onderzoek. Beginnen we bij benchmarken, maar ik sla de mening (naar aanleiding van de discussie over het rugzakje) over, dat wij het achterlijkste land van Europa zijn vanwege het bestaan van de meeste Speciaal Onderwijsscholen. Ik kijk nu naar de geliefde stelling van Van Gennep (2003), dat Nederland achterloopt op het buitenland op het gebied van orthopedagogische theorie en de praktijk van de hulpverlening aan mensen met een verstandelijke beperking. Hij heeft daar in Nederland zeker het beleid mee beïnvloed. Al in 1996, tijdens het wereldcongres van de IASSID, werd Nederland door ons eigen Ministerie van VWS als het achterlijkste land van Europa neergezet met de meeste inrichtingen en men zou hier wel eens even snel een eind aan maken. In die periode werd inderdaad een aantal maatregelen afgekondigd, zoals de eis aan instellingen om te deconcentreren en community care te realiseren. Ik noem u enkele problemen die daarbij zijn opgetreden:

- Deconcentratie (het verhuizen van kleine groepen mensen uit grote inrichtingen naar woningen in stads- of dorpswijken) gaat niet gepaard met scholing of vervanging van personeel dat vaardig is om in deze nieuwe situatie integratie te bevorderen, gaat niet gepaard met voldoende middelen om zelfstandig te functioneren in de nieuwe situatie en gaat niet gepaard met maatschappelijke maatregelen om het gezamenlijk leven in de buurt te vergemakkelijken. "Het kan zijn" (ik citeer hier de Noorse collega Meyer, 2004) "dat fysieke nabijheid een vereiste is om nauwere sociale contacten te ontwikkelen, maar fysieke integratie kan ook een bron van conflict en sociale afstand zijn waar je daadwerkelijk iets aan moet doen." Het zal u niet zijn ontgaan dat dit in Nederland tussen de verschillende fysiek geïntegreerde bevolkingsgroepen recent wel erg zichtbaar is geworden.

- In onderzoek ontworpen en effectief gebleken programma's gebaseerd op handelingsplannen en noodzakelijke samenwerking tussen deskundigen kunnen niet meer worden gebruikt omdat in de nieuwe woonomgeving de deskundigen ontbreken, de tijd voor overleg ontbreekt, maar ook omdat men ze niet in het burgerschapsmodel (Van Gennep, 2003) vindt passen.
- Het wordt niet noodzakelijk geacht onderzoek te doen naar de effecten van het verplaatsen van mensen naar de gewone gemeenschap. Als je ze verplaatst hebt op basis van uitgevoerd beleid, dan willen de beleidsmakers niet weten of ze misschien foutjes hebben gemaakt.

Ik stel vast dat dit benchmarken in de zorg, uit angst uit de toon te vallen, haastige, slecht doordachte veranderingen heeft veroorzaakt die in dit geval niet veel positiefs hebben opgeleverd. Ik zou hier willen opmerken dat het in het algemeen is af te raden beleid te formuleren op basis van resultaten van benchmarken. Of het nu gaat om ranglijsten van beste wetenschappelijke studies, basisscholen, ziekenhuizen, dan wel een lijst van invloedrijkste mensen in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, men vergelijkt doorgaans appels met peren en de resultaten zijn op dubieuze wijze verzameld.

Hoe staat het dan met die andere trend, het moeten halen van beleidsdoelen, of in het jargon van managers met het targets halen om een bepaalde 'productie' te realiseren in de zorg, het onderwijs, of het onderzoek. Ik kijk hier naar de inzet van de academisch geschoolde orthopedagoog in de praktijk en naar het gebruik van de resultaten van ons onderzoek.

Waar gaat het om? Veel managers vinden dat het niet concreet is wat stafpersoneel, zoals orthopedagogen, doen. Daarom hebben ze naar analogie van de medische zorg bedacht dat er targets moeten worden gehaald in de vorm van 'face to face'-tijd met cliënten. Daarin is dan de voorbereidingstijd en het nawerk krap meegerekend, maar dit moet veel minder zijn dan de contacttijd met de cliënt. Niet inbegrepen is bijvoorbeeld intern overleg in teams (zoals overleg tussen groepsopvoeders en orthopedagoog), op elkaar afstemmen van opvoeding (ondersteuning, behandeling) zoals het superviseren van het opstellen van een handelingsplan, informeel collegiaal overleg, bestuderen en beschrijven van complexe problematiek, enzovoort. Wie zijn of haar targets niet haalt heeft een probleem (vermindering van uren, meer cliënten, ander werk).

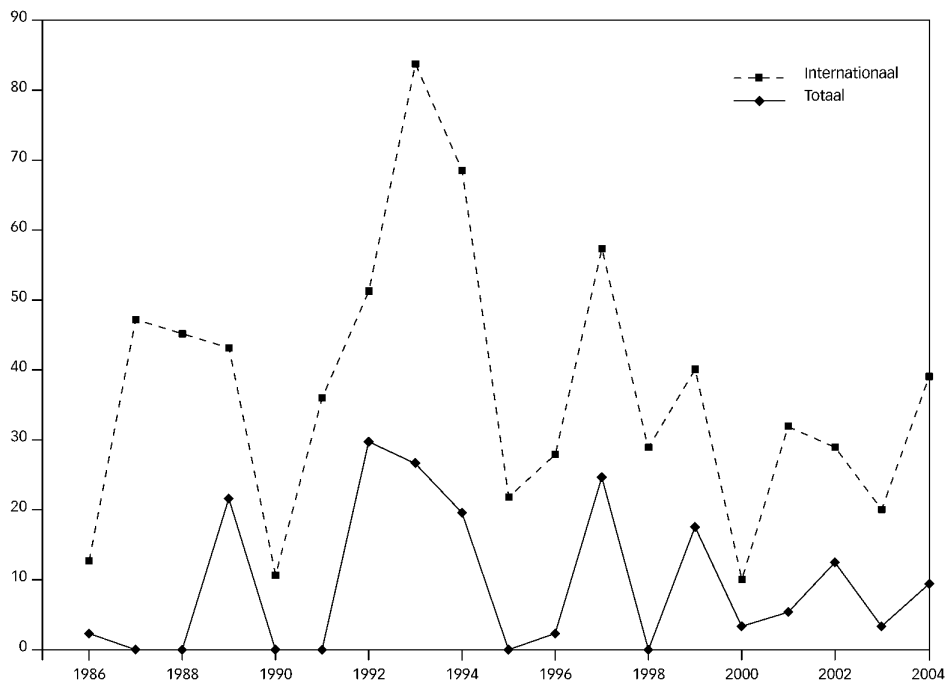
Met deze eisen om targets te halen wordt de effectiviteit (het nut) van de orthopedagoog in de praktijk ernstig bedreigd. Deze beroepsuitoefenaar is niet alleen diagnosticus of behandelaar. De meerwaarde van een orthopedagoog is, dat hij of zij ondersteuning biedt aan professionals die direct contact hebben met de cliënt. Dit wordt gedaan door vanuit de analyse van de problemen bij het opvoeden (een normatief probleem!) voorstellen te doen voor het gezamenlijk nastreven van doelen voor en het coördineren van handelen van multidisciplinaire teams in samenspraak met opvoeders. Het zal u in mijn bespreking van ons onderzoek zijn opgevallen, dat de door ons ontworpen en (althans op korte termijn) effectief gebleken opvoedingsprogramma's nu juist die elementen bevatten. Het zal u niet verbazen dat groepsopvoeders, leerkrachten of therapeuten onze programma's waarderen maar moeite met de uitvoering hebben, omdat ze hun targets moeten halen in contact met de cliënt en geen tijd krijgen voor overleg of rapportage.

Ik concludeer, dat managers (en ambtenaren en politici) door contacttijd als target centraal te stellen kinderen met beperkingen en hun ouders een goede kwaliteit van ondersteuning, onderwijs en behandeling onthouden, een kwaliteit in Nederland die waarschijnlijk uniek is in de wereld.

En als ik het er nu toch over heb, ook de universitaire onderzoeksgroepen moeten (en iedere onderzoeker afzonderlijk moet) targets halen in de vorm van grote aantallen publicaties in hoog gekwalificeerde internationale tijdschriften.

Om u daar een indruk van te geven, laat ik u de registratie van mijn onderzoeksproductie zien (die ik overigens bijna altijd samen met anderen heb gerealiseerd) vanaf 1986, de start van mijn aanstelling in Groningen. Ik heb hierbij een systeem gehanteerd, dat binnen de vakgroep Psychologie werd ontworpen en waarin het realiseren van boeken en artikelen in het Nederlands en het schrijven van boeken en hoofdstukken in boeken in een andere taal nog werd gewaardeerd, naast internationale publicaties in hooggekwalificeerde tijdschriften. Hier kunt u natuurlijk direct aan zien, dat ik mijn targets heb gehaald.

De extreme targets die thans moeten worden gehaald op het gebied van internationaal publiceren in tijdschriften sporen niet helemaal met de door ons beoogde productie. Orthopedagogisch onderzoek moet immers, naast internationale artikelen, ook verslagen opleveren van analyses van problemen en van evaluaties van jarenlange implementatie van programma's in complexe situaties en programmaboeken die daarbij kunnen worden gebruikt. Dat zijn in eerste instantie publicaties in het Nederlands. Door deze producten niet te waarderen worden wetenschappers in ons vakgebied gedwongen (of verleid zo u wilt) om niet bij te dragen aan theorievorming en experimenten in hun vakgebied. Wij hebben gemeend zowel internationaal als nationaal te moeten publiceren. Dit heeft ons niet op de eerste plaats in de pikorde van universitaire onderzoeksgroepen gebracht, maar wel vruchtbare internationale relaties én gewaardeerde producten voor de praktijk opgeleverd. Ik meen, dat wij onze doelen in het onderzoek naar problemen bij het opvoeden van kinderen die in hun ontwikkeling worden belemmerd ruimschoots hebben gehaald.

FIGUUR 1 Kwalificering van onderzoeksproducten. Methode vakgroep Psychologie, versie 1990. Y-as: outputpunten per jaar (H. Nakken, 1990)

LITERATUUR

- Bos, K.P. van den (2005). Lezen moet doorgaan. Groningen: Stichting Kinderstudies (oratie).
- Coster, F.W. (2001). Behavioral Problems in Children with Specific Language Impairments. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Effting, M.E., Meulen, B.F. van der & Nakken, H. (2003). Bijzondere zorg als oplossing bij ernstig probleemgedrag van mensen met verstandelijke beperkingen. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Eldik, M. van (1998). Meten van taalbegrip en taalproductie. Constructie, normering en validering van de Reynell Test voor Taalbegrip en de Stichting Test voor Taalproductie. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Eleveld, M.A. (2005). At risk for dyslexia. The role of phonological abilities, letter knowledge, and speed of serial naming in early intervention (academisch proefschrift in voorbereiding).
- Farrell, P. (2000). The impact of research on development in inclusive education. *International Journal Inclusive Education*, 4, 153-162.
- Gemert, G.H. van (1991). Zorg voor ernstig geestelijk gehandicapten. Groningen: Kinderstudies, oratie.
- Gennep, A. van (2003). Tussen utopie en illusie, van integratie en deinstitutionalisatie naar volwaardig burgerschap van mensen met een verstandelijke beperking. *Pedagogisch Tijdschrift*, 28, 103-122.
- Hamstra, D. (2004). Gewoon en anders, integratie van leerlingen met beperkingen in het regulier onderwijs in Almere. Groningen: GION (academisch proefschrift).
- Harms, G.J. (2004). Onderwijs aan kinderen met ernstige beperkingen, een zorg voor school en kinderdagcentra. Groningen: GION.
- Horn, G.H.M.M. ten, Klapwijk, E.Th., Meulen, B.F. van der & Vlaskamp, C. (2001). De zorgplannen voor mensen met een ernstig meervoudige handicap de maat genomen: beoordeling van de kwaliteit van het plan met de ZIP. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan verstandelijk gehandicapten*, 27, 75-85.
- Houten-Van den Bosch, E.J. van (1999). Gelukkig geïntegreerd. Onderzoek naar de kwaliteit van het bestaan van mensen met een lichte verstandelijke beperking. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Koster, M., Houten-Van den Bosch, E.J. van, Nakken, H. & Pijl, S.J. (2004). Integratie onder het rugzakbeleid. Rapport van een onderzoek naar de eerste ervaringen met leerlinggebonden financiering in het regulier onderwijs. Groningen: GION.
- Looijesteijn, P.L. (2004). Het visueel profiel, een onderzoek naar visuele perceptie, visuele activiteiten, participatie, probleemgedrag en opvoedingskenmerken bij kinderen en jongeren met oculaire slechthoort. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Mataheru, M.J. (1995). Vroegtijdige onderkenning van gedragsstoornissen bij verstandelijk gehandicapten. Amersfoort: 's Heerenloo (academisch proefschrift).
- Meulen, B.F. van der (2003). Orthopedagogische thuisbegeleiding aan gezinnen met een chronisch ziek kind. Groningen: Stichting Kinderstudies (oratie).
- Meyer, J. (2004). Goals, Outcomes, and future Challenges for People with Intellectual Disabilities in a Noninstitutional Society: The Norwegian Experience. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 1, 95-102.
- Miedema, S., Vriesema, P.L. & Nakken, H. (1991). Opvoedingshulp door paramedici. Groningen: Afdeling Orthopedagogiek, Rijksuniversiteit.
- Nakken, H. (1987). Op (welke) weg met de orthopedagogiek? Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Nakken, H. (1993). Meervoudig Gehandicapten, een zorg apart. Rotterdam: Lemniscaat.
- Nakken, H. (1999). Orthopedagogen in de mist, of de vraag naar de identiteit van de Orthopedagogiek. In J. Baartman, A. van der Leij & J. Stolk (Red.), *Het perspectief van de Orthopedagoog* (pp. 29-40). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Nakken, H. (2001). Een veilige basis als onderwerp voor onderzoek in de orthopedagogiek. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 40, 131-133.
- Nakken, H. (2004). Aandacht voor onderkenning van lichte beperkingen bij kinderen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 43, 298-300.
- Nakken, H. & Pijl, S.J. (2002). Getting along with classmates in regular schools: a review of the effects of integration on the development of social relationships. *International Journal of Inclusive Education*, 6, 47-61.
- Nicolay, P.G.T. (2003). Het bevorderen van begrijpend lezen bij mensen met een verstandelijke handicap. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Oenema-Mostert, I.E. & Meulen, B.F. van der (2002). Chronisch zieke kinderen. In H.D. van der Ploeg (Red.), *Orthopedagogische werkvelden in Nederland* (pp. 151-164). Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Pedagogs and education, assessment of research quality (2001). Utrecht: Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten.

- Peer, D.R. van (1991). Sociale ondersteuning van kinderen met leerstoornissen. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger (academisch proefschrift).
- Pijl, S.J., Meyer, C.J.W. & Hegarty, S. (Eds.) (1997). Inclusive education: a global agenda. London: Routledge.
- Pijl, S.J., Nakken, H. & Mand, J. (2003). Lernen im integrativen Unterricht. Eine Übersicht über die Auswirkungen von Integration auf die Schulleistung von Schüler/innen mit Sinnesbehinderungen, Körperbehinderungen und/oder geistigen Behinderungen. Sonderpädagogik, 33, 18-27.
- Plasterk, R. (2004). Nieuwe eunuchen, De Volkskrant, 9 juli, p. 9.
- Poppes, P. & Vlaskamp, C. (2001). Gedeeld en opgeteld. Ouders over kinderen met ernstige meervoudige beperkingen. Rotterdam: Lemniscaat.
- Putten, A.A.J. (2005). Moving towards independence? Evaluation of the 'Mobility Opportunities Via Education' curriculum with children with Profound Intellectual and Multiple Disabilities (academisch proefschrift in voorbereiding).
- Reynders, K. (1992). Kinderrevalidatie in pedagogisch perspectief. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Scheepstra, A.J.M. (1998). Leerlingen met Downs syndroom in de basisschool. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Schippers, A.P. (2003). Het spel en de knikkers. Kwaliteit van ondersteuningsplannen voor mensen met een verstandelijke beperking. Nunspeet: Stichting Philadelphia Zorg (academisch proefschrift).
- Sipma, W.G. (1996). Orthopedagogische thuisbegeleiding met het Portage Programma Nederland. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Sitalsing, S. & Velthuis, O. (2004). Wat is er zo erg aan een tweederangs natie? De Volkskrant, (Miljoenennota 2005, Leren van de burens, 22 sept., 2/3).
- Spelberg, H.C. Iutje (1987). Grenztesten. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Steutel, J.W. (1982). Opvoeden, vrijheid en omgangstaal. Montfoort: Uriah Heep (academisch proefschrift).
- Timmer, J.H. (1994). Development of a training program for sheltered workshops in the Netherlands. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Vlaskamp, C. (1993). Een kwestie van perspectief, methodiekontwikkeling in de zorg voor ernstig meervoudig gehandicapten. Assen: Van Gorcum (academisch proefschrift).
- Vlaskamp, C. (1999). Een eigen perspectief, een programma voor mensen met ernstige meervoudige beperkingen. Assen: Van Gorcum.
- Vlaskamp, C., Meulen, B.F. van der & Smrkovsky, M. (1999). Gedragstaxatie – Instrument ten behoeve van personen met ernstige meervoudige beperkingen. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Vlaskamp, C. & Wijck, R. van (1994). Inventarisatie van Persoonsbeeld en Zorg. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Vriesema, P.L. (1990). Vroegtijdige orthopedagogische interventie. Groningen: Stichting Kinderstudies (academische proefschrift).
- Vriesema, P.L., Struik, E. van der, Wielink, R. & Gemert, G.H. van (1993). Ernstige gedragsproblemen bij verstandelijk gehandicapten. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Walraven, M. & Andriessen, I. (2004). Ouders van de Rugzak, onderzoek naar de ervaringen van ouders met leerlinggebonden financiering en toegankelijkheid van het reguliere onderwijs. Utrecht: Federatie van Ouderverenigingen (FvO).
- Wielink, R. (1998). In dialoog. Een zorgprogramma voor intensieve zorgverlening aan mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke handicap en ernstig probleemgedrag. Groningen: Stichting Kinderstudies.
- Wielink, R. (2000). Zorgverlening aan mensen met een ernstige verstandelijke handicap en (zeer) ernstig probleemgedrag. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Wijck, R. van (1997). Programma-evaluatie en kwaliteit van zorg, onderzoek naar verbetering van zorg voor mensen met meervoudige beperkingen. Groningen (academisch proefschrift).
- Zijlstra, H.P. (2003). Dansen met olifanten, een onderzoek naar de implementatie van het opvoedingsprogramma in de zorg voor mensen met ernstig meervoudige beperkingen. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).
- Zijlstra, I.F. (1997). Evaluatie van het programma 'Peuterrevalidatie vanuit pedagogisch perspectief'. Groningen: Stichting Kinderstudies (academisch proefschrift).

e-mail: h.nakken@ppsw.rug.nl